

Terç del Crestià d'Eiximenis són encara nombrosos els exemples, però cada cop s'observen més aquelles preferències, com *ferre cald* (*Terç*, *NCL* vi, 132), que ja apareix en els *Usatges* i el *Consolat* (*ferro calt*, § 57); altres cops amb el femení: *caldà* en el *Terç*,⁵ *cauda* doc. ross. de 1312 (*RLR* xxix, 62).

Freqüent en el període arcaic la substantivació del masculí amb el valor de 'calor que hom sofreix': «he sostenguda molta fam e set, *calt* e fret», Lull (*Blanq.*, *NCL* ii, 50.10); «e feyen *calt* d'ivern, frescor d'estiu»,¹⁰ Turmeda (*Cobles de la Div.*, 6). Més tard, fins amb aquestes restriccions va fent-se molt rar, i modernament ha quedat antiquat pertot, si bé en resta alguna supervivència escadussera en punts extrems de la llengua i en combinacions especials: «es forner s'enyo-¹⁵ra; / ne menja pa blanc, / i una coca *caldà* / mullada am vi blanc», *cobla menorquina* (Camps Merc., *Folk. M. de la Pagesia* i, 85); i ja, arran de la frontera lingüística: «la Rigola és un riuet que és sempre aigua temperada, *káldà* a l'hivern i fresca a l'estiu» al Barcarès de la Salanca (1960).²⁰

Caldà substantivat, en canvi, resta viu en diverses accepcions, de les quals les més generalment conegudes són 'acte de posar roent el ferro' [Emili Vilanova, Antoni Maria Alcover] i 'calor xafogosa o molt²⁵ alta': «dins de la diligència los passatgers anaven condormits, tancades les finestres, sens lliurar-se per això ni de l'espessadat de pols, ni de la *caldà* de sol que'ls enervava», Noller (*Vilaniu*, 15), cosa que no és veritat que sigui només balear i cat. or., perquè també és valenciana (SGuarner, *Canyis*, p. 149); especialment balear: «arrefoll, pallissa, reprensió» (*BDLC* iv, 349).

En el masculí, *caldó* substantivat, tingué potser ja un antecedent en llatí familiar en el valor que donen, sobretot Plaute i Marcial, a *CALIDUM* 'vi calent'. Així ha quedat *caldó*, com a expressió única de la idea de 'brou', en portuguès i en castellà [c. 1400]. En català tenim *brou* (veg. aquest article), i l'ús d'aquest mot restà molt predominant, almenys fins a la fi del període medieval; més tard continua trobant-se bastant aquest en els segles de la decadència, i fins avui és encara d'ús general a Mallorca i Menorca, però a quasi tot el territori continental ha quedat restringit a certs usos molt especials, com el de *brou bufat* 'calderada amb retalls de porc (menuts, bocins de moca, etc.) quan hi ha matança', *un broet* amb caràcter afectiu-familiar, i algun altre. El *Dfa.* exclou encara *caldó* del tot, i *AlcM* el declara «castellanisme inadmissible», actitud molt comprensible en gent de les Balears. Però per desgràcia això ja no és realista, ni és una actitud viable en la llengua comuna. És ja inevitable de rectificar-la. Abans de la guerra, *brou* era ja un mot, no solament desusat en el Barcelonès i molt més enllà, sinó ja incomprès fora de gent molt competent; en ambients rústics *caldó* havia pres peu ferm (o esdevingut l'expressió comuna) fins a l'extrem N. del domini: rossell., pall. (inclús tots els pobles de Cardós i V. Ferrera). Altrament cal dubtar que vagi ser importació castellana en tot el territori de la llengua

S'observa la data primerenca en què apareix (i aviat s'imposa) en els textos valencians: és ja molt freqüent i únic en el *Libre de Receptes* valencià de Micer Joan, de l'a. 1466 (*BABL* viii, 427 i passim); «caldo del dia passat: jus hesternum», «levau-la del *caldó* la carn: carnem ex iure eximito» en el valencià Joan Esteve, 1472 (c4v, k5a); OPou (1575), que era gironí però vivia a València, i que generalment, quan hi ha discrepància en l'ús, inclou conjuntament el mot del Nord i el del Migjorn, en aquest cas no usa més que *caldó*, ço que vol dir que a València no li haurien entès *brou* (i que fins a Girona *caldó* penetrava arraconant l'altre): «trencar les avellanes --- picar en lo morter --- axetar alguna cosa ab *caldó*: subigere aliquid *jure*» (p. 225, etc.). Ja fa generacions que el mot s'ha imposat fins i tot més enllà de l'Albera i en ambients de llenguatge tan tradicionalista com el dels muntanyencs i pastors, com ens ho mostra ja la vella cançó de *Muntanyes Regalades*: «amb son pastó --- ell resta a la montanya, yo resto al Rosselló / ell beu de l'ayga fresca, yo bec vi del milló, / se fa l'ayga escal-³⁰dada, yo *caldó* de moltó», versió recollida per Mn. Cinto Verdagner als Banys d'Arles (Milà, *Romllo.*, 302.12).

La meua conclusió és que *caldó* fou un mossarabisme autòcton en el País Valencià i les Terres de l'Ebre; que, havent predominat ja en l'ús d'aquelles terres c. 1400, afavorit per la preponderància valenciana dels Ss. xv-xvi, dins l'eix lingüístic i social Barcelona-³⁵València, es propagà cada vegada més pel Principat (el *Dag.* en dóna una dada de Barcelona de 1580), com ho feren alguns altres mossarabismes valencians per aquella època, tan importants com *fondo*, *ganxo*, *punxa*, *punxó*, *trepitjar*, etc. A Tortosa i Ribera d'Ebre *caldó* ha quedat, de més a més, amb el sentit de 'calor, calda' (Aràbia, *Misc. Folk.*, p. 163), mossarabisme local aquest, que no es va propagar.

Càlid [-do, Lab. 1839], duplicat savi de *cald* (*calidissim* ja en R. de Corella).

⁴⁰ DERIV.: *Sucs de caldà* 'brou bufat', degué ser expressió viva en cat. central en el segle passat: «calla la llengua! Mal com no se t'enrampa com un ciri! y no te la poguessen desllorigar ni ab suchs de *caldà*!», Em. Vilanova (*Obres* xi, 159): probablement hauríem ⁴⁵d'ortografiar *caldar CALIDARE*, -ARIS. *Càldegues*: probablement és falsa la suposada «etimologia» ll. vg. [!] *CALDÍCAS inversemblant morfològicament i sense agafador semàntic (cap font calenta en tot el terme), però no hi ha lloc ni temps ací per justificar la ⁵⁰que sospito més encertada (< *Ca(s)al d'Egues*, cf. l'immediat *Guils* EQUILES, i per a l'accentuació cf. *Cànoves* < *Ca(s)es Noves*). *Caldejar* [S. xv]; *caldeja-ment* [princ. S. xvi].

Caldentey: cogn. mallorquí antic que potser ve d'aquesta arrel. En tot cas l'etimologia que en dóna *AlcM* (< *Camp del Tell*) és increïble perquè 1) En tota la toponímia de les Illes ni d'enlloc no hi ha cap possessió, població, orònim ni sementer així, per tant cal creure que és un nom que començà per ser antropònim. 2) Mal pogué haver-hi un 'camp del tell' a